

Kupiszewski, Władysław

Sprawozdanie z działalności TNW : Sprawozdania z działalności wydziałów TNW : Wydział I językoznawstwa i historii literatury : Streszczenia : Z badań nad językiem Stefana Żeromskiego

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 47, 47-48

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Władysław Kupiszewski

Z BADAŃ NAD JĘZYKIEM STEFANA ŻEROMSKIEGO

Referat dotyczył języka *Dzienników* Stefana Żeromskiego. Omówiono w nim zagadnienia dotyczące fonetyki, fleksji, składni, słowotwórstwa i słownictwa.

1. W zakresie fonetyki wyróżniono trzy warstwy — ogólną, warstwę polszczyzny końca XIX wieku (ściśnienie samogłoski *e*; dystrybucja *o : ó (u)* — *klasztór, kłodka, kortyna*; wtórna nosowość *miejszać, mieszkać* i kilka zjawisk spółgłoskowych), gwarową, świadomie wprowadzoną przez autora *Dzienników* w partiach dotyczących spraw chłopskich, i regionalną, potoczną (są tu takie cechy, jak: rozszerzenie samogłosek *i, y* przed spółgłoskami sonornymi — *radziemy, posełamy*; stwardnienie spółgłoski tematycznej czasowników typu *klame, tamę, złapę*; zmiękczenie spółgłoski tematycznej w 3. os. l. mn. czasowników typu *odezwia się, rwią* itp.).

2. We fleksji obserwujemy większe wahania końcówek w dp. l.p. rzeczowników męskich — *bruliona, szkica, potworu zegaru*; końcówki archaiczne w biern. l. p. rodz. ż. *demokracją, widownią*; w mian. i biern. l. mn. rzeczowników typu *bileta, teatru*; archaiczne formy czasowników *idziem, kłaniem się*; w biern. l. p. przymiotników, liczebników i zaimków, w formach żeńskich końcówkę *-ę, całą, twoję, drugę, jedną* itp.

Gwarową motywację mają wyrazy *topól, ta cień*, zaimki *każden, jakowejść, jakichsić*, formy narzędnika *kościami, świniami* i bezosobowe formy czasu przeszłego *my się rozeszli*.

3. Oprócz konstrukcji archaicznych (orzecznik przymiotnikowy w narzędniku — natura ludzka jest głupią, zaimek *co* jako wskaźnik zespolenia — „To radość dziecka, co dużo cierpiało”, zdania z archaicznymi spójnikami *aliści, aleć, azaż* itp.), na uwagę zasługują zdania odbijające wpływ gwar — „śpiewa kilku naraz słowików w olszynach” oraz rusycyzmy syntaktyczne, np. „przeczytałem (...) dramata Syrokomli, treść których...”.

4. W zakresie słowotwórstwa na uwagę zasługuje używanie przez Żeromskiego dużej liczby form deminutywnych, które autor wyposaża w najrozmaitsze odcienie znaczeniowe, np. *pieszczotliwości* — *bryczuszka, cioteńka*; *zartobliwości* — *babinka, fundusik*; *życzliwości* — *doktorek, urzędniczek*; *poufałości* — *koleżka*; *politowania i współczucia* — *urzędniczyna, domowinka, trumna*; *ironii* — *mężateczka, rozumowańko*; *lekceważenia i pogardy* — *powstańczyk, utworek, nędzny utwór literacki*, jest to cechą stylu Żeromskiego oraz dużej liczby neologizmów słowotwórczych i nie tylko, np.: *baranizm, osłowszczyzna, rozbabienie się, kałdonik 'kanonik', macedonia 'obmacywanie'* itp.

Znamienne też jest dla Żeromskiego używanie dużej liczby for-

macji archaicznych np. z sufiksem *-ota*, *grubota*, *podłota*, *nędzota*, czy rzadkich dziś wyrazów na *-owicz*, *głosowicz*, *kółkowicz*, *odczytowicz*, *książkowicz* 'człowiek, którego pogląd na świat urobiny jest na podstawie lektury, a nie praktyki życiowej' itp. Formacje te często w *Dziennikach* pełnią odpowiednie funkcje stylistyczne.

5. W zasobie leksykalnym wyróżniamy kilka warstw słownictwa, reprezentujących różne odmiany polszczyzny. Jest tu bogactwo słownictwa gwarowego np.: *mękała* 'mieszczanin w Kieleckiem, pogardliwie', *gmerać* 'grzebać, dłużyć', *mamrać* 'mówić niewyraźnie', *blondynowy*, *śwarny*, *literka* 'drabinka', *krajuch* 'rodzaj ciasta' itp., jest słownictwo regionalne — *haman* 'koń ocięzły, duży' *magać kozły*, *bałagulić* 'marnować czas', *hołobla* i wreszcie słownictwo potoczne, obejmujące słownictwo różnych gwar społecznych, np. *zmiatać* 'uciekać', *bombel* 'pociąg osobowy', *drynga*, *koza*, *ul* 'areszt', *promora* 'promocja', *korepa* 'korepetycja', *faceteczka*, *fagas*, *bibka*, *pijatyeczka*, *przyrznąć się*, 'upić się', *obłapka* 'obłapianie', *macedonia* itp.

Odrębną grupę stanowi słownictwo archaiczne, spełniające w tekście funkcje stylistyczne.

W referacie uwzględniono tylko środki językowe (gramatyczne i leksykalne) z pominięciem całego bogactwa środków stylistycznych. Wy maga to odrębnego opracowania.

Język *Dzienników* prezentuje polszczyznę schyłku XIX w., odbijającą wpływy regionalne i potoczne północnomalopolskie, bogacącą z czasem wielkomięskimi elementami językowymi środowiska warszawskiego.

Wydział II nauk historycznych, społecznych i filozoficznych

Przewodniczący: Ryszard Kiersnowski

Sekretarz: Tadeusz Stefan Jaroszewski

Wydział II odbył 3 zebrania naukowe z odczytami:

dnia 23 marca 1984 r. — prof. dr Andrzej Ryszkiewicz: *Edward Rastawicki — mecenas, kolekcjoner, odbiorca* (streszczenia brak);

dnia 6 kwietnia 1984 r. — prof. dr Piotr Biegański: *Zamek Ujazdowski w Warszawie i problemy jego odbudowy* (streszczenia brak);

dnia 16 listopada 1984 r. — prof. dr Klemens Szaniawski: *Szkoła filozoficzna lwowsko-warszawska*.

STRESZCZENIE

Klemens Szaniawski

SZKOŁA FILOZOFICZNA LWOWSKO-WARSZAWSKA

Szkołą lwowsko-warszawską nazywa się potocznie kierunek filozoficzny wywodzący się z seminarium prowadzonego przed pierwszą woj-